

**ПРОКУРАТУРАДА МУРОЖААТЛАР ЖАРАЁНИНИ
РАҚАМЛАШТИРИШ: СУНЬИЙ ИНТЕЛЛЕКТ АСОСИДАГИ
АВТОМАТЛАШТИРИШ ИМКОНияТЛАРИ**

Зокиров Шерзод

*юримдик фанлар бўйича
фалсафа доктори (PhD)*

Аннотация: Ушбу мақолада прокуратура тизимида жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатларини кўриб чиқиш жараёнида сунъий интеллект технологияларидан самарали фойдаланиш масаласи таҳлил этилган ҳамда хорижий давлатлар тажрибаси асосида баҳоланган. Мақолада сунъий интеллект ёрдамида мурожаатларни саралаш, маълумотларни тезкор ва ишончли таҳлил қилиш, инсон омилига боғлиқ хатоларни камайитириш имкониятлари ўрганилган. Муаллиф мазкур технологиянинг ижобий жиҳатларини таърифлаб, унинг эҳтимолий салбий томонларини ҳам кўриб чиқади. Шунингдек, прокуратурада мурожаатлар билан ишлаш фаолиятида сунъий интеллектни қўллаш учун ҳукуқий базани такомиллаштириш, инфратузилмани ривожлантириш, соҳа мутахассисларини тайёрлаш ва халқаро тажрибани инобатга олган ҳолда комплекс ёндашув таклиф этилади.

Калит сўзлар: мурожаат, прокуратура тизими, сунъий интеллект, фойда ва хавфлар, халқаро амалиёт.

Кириш

Бугунги кунда кўплаб мамлакатларда сунъий интеллект технологиялари ҳаётнинг турли жабҳаларида кенг қўлланилмоқда. Хусусан, ҳукукни муҳофаза қилувчи органларда мурожаатлар билан ишлаш самарадорлигини оширишда бу технологиянинг ўрни тобора ортиб бормоқда. Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатларини қонуний асосда тезкор ва тўғри ҳал этишда сунъий интеллект катта имконият яратади.

Мазкур мақолада прокуратура органларида сунъий интеллектнинг ролини ёритиш, бу соҳадаги илмий қарашлар, илғор давлатлар тажрибаси ва муаллифнинг таклифлари таҳлил этилади.

Муҳокама

Кўплаб ҳуқуқшунос олимлар ва экспертлар прокуратура органларида сунъий интеллектдан фойдаланишнинг аҳамияти ҳақида фикр билдирганлар.

Жумладан, сунъий интеллект соҳасининг асосчиларидан бири ҳисобланган **Жон Маккарти** (John McCarthy) шундай дейди: “Сунъий интеллект инсон ақлининг функцияларини автоматлаштиришга қодир бўлиб, ҳуқуқий жараёнларда самарадорликни оширади”¹.

Бир гуруҳ олимлар **Томас Х. Давенпорт** (Thomas H. Davenport) ва **Ражив Ронанк** (Rajeev Ronanki) ўз тадқиқотларида “Сунъий интеллект ҳуқуқий жараёнларда маълумотларни таҳлил қилиш, қарор қабул қилиш жараёнини тезлаштиришда муҳим аҳамиятга эга” эканлигини таъкидлаганлар².

Бошқа бир олим **Кристиан Сандвиг** (Christian Sandvig) эса, “Сунъий интеллект алгоритмлари ҳуқуқий жараёнларда адолатлилиқ ва холислиқни таъминлашда ёрдам беради, бироқ, бу инсон назорати остида бўлиши зарур”лиги қайд этиб ўтган³.

Дарҳақиқат, сунъий интеллект бугунги замонавий дунёнинг жуда муҳим, ажралмас бир қисмига айланиб бормоқда. Бизнинг фикримизча, ҳар бир йўналишда, шунингдек, жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатларини билан ишлаш жараёнларини тезлаштириш, прокуратура органларига юборилган мурожаатларни таҳлил қилишда сунъий интеллектнинг ижобий жиҳатларидан ҳуқуқий тарафлама тартибга солган

¹ John McCarthy What is Artificial Intelligence? // Computer Science Department Stanford University Stanford, CA 94305, jmc@cs.stanford.edu <http://www-formal.stanford.edu/jmc/>. 2007

² Davenport, T. H., & Ronanki, R. Artificial Intelligence for the Real World. Harvard Business Review, 2018.

³ Sandvig, C. The Algorithmic Accountability. 2014.

<https://scientific-jl.com/>

ҳолда ҳамда бу борада тегишли ахборот хавфсизлиги қоидаларига риоя қилган, шу билан бирга, назорат фаолиятини ҳам ишлаб чиқиш орқали кенг фойдаланиш ҳар тарафлама фойдали ҳисобланади.

Сунъий интеллектдан фойдаланишнинг ижобий ва салбий жиҳатлари

Прокуратура органларида жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлаш фаолиятига сунъий интеллектни жорий қилишнинг ўзига хос ижобий ҳамда салбий жиҳатлари мавжуд.

Ижобий жиҳатлар сифатида қуйидагиларни келтириш мумкин:

биринчидан, **самарадорлик ошиши**: мурожаатларни тез ва аниқ кўриб чиқиш имкониятини беради. Сунъий интеллект алгоритмлари орқали прокуратура органларида мурожаатларни саралаш, уларнинг устуворлик даражасини аниқлаш ва автоматлаштирилган ҳолда таҳлил қилиш иш юритиш самарадорлигини оширади;

иккинчидан, **маълумотларни таҳлил қилиш**: катта ҳажмдаги маълумотлар (мурожаатлар)ни қисқа вақтда ичида таҳлил қилиш имконияти яратилади. Бу прокуратура органлари ходимларига асосий маълумотларга тезкор кириш имконини бериб, уларнинг иш ҳажми самарали ташкил этилишига ёрдам беради;

учинчидан, **адолатни таъминлаш**: инсон томонидан йўл қўйилиш эҳтимоли бўлган хатоларини камайтириш ва объектив қарорлар қабул қилишга эришилади. Сунъий интеллект инсон эмоцияларига таъсир қилмайди, бу эса, қарорлар қабул қилиш жараёнида холисликни таъминлаш ва адолатли қарор қабул қилиш имконини яратади;

тўртинчидан, **хатоларни аниқлаш**: сунъий интеллект тизимлари орқали жисмоний ва юридик шахслар томонидан прокуратура органларига йўлланган мурожаатлардаги хатолар ёки улардаги номуносибликларни автоматик равишда аниқлаш мумкин бўлишини эътироф этиш жоиз.

Ҳар бир тизимнинг ижобий жиҳатлари бўлганидек, унинг ўзига яраша салбий жиҳатлари ҳам мавжудлигини таъкидлаш жоиз. Хусусан,

– **этика ва холислик муаммолари:** сунъий интеллект алгоритмларининг ишлаш жараёнида адолатсизликка олиб келувчи камчиликлар пайдо бўлиш эҳтимоли мавжуд. Масалан, маълумотлардаги хилма-хиллик ёки таркибий ён босишлар алгоритм натижаларига ўзининг салбий таъсирини кўрсатиши мумкин;

– **махфийлик, ахборот хавфсизлигига оид хатарлар:** жисмоний ва юридик шахсларнинг шахсий маълумотларини ҳимоя қилиш муаммоси юзага келиши мумкин. Бу эса, сунъий интеллект тизимларига ҳужумлар ёки маълумотларнинг ноқонуний тарқалиши хавфини оширади;

– **техникавий муаммолар:** технологиялардаги хатолар ёки киберхавфсизлик муаммолари фонида программалардаги носозликлар ёки техник узилишлар натижасида муҳим маълумотлар йўқолиши ёки нотўғри қарорлар қабул қилиниши мумкин;

– **инсон омилининг камайиши:** сунъий интеллект технологияларининг кенг қўлланилиши инсон мутахассисларининг аҳамиятини камайтиради, бу эса, баъзи ҳолларда қарор қабул қилиш жараёнида инсон интуицияси етишмаслигига олиб келиши мумкин бўлиб ҳисобланади.

Хорижий давлатлар тажрибаси

Сунъий интеллект технологиялари билан ишлашда хорижий давлатлар тажрибаси, илғор ривожланган давлатлар қонунчилигида белгиланган нормаларни таҳлил қилиш, улардаги мавжуд ижобий тажрибаларни миллий қонунчиликка имплементация қилиш ёки амалиётда қўллаш муҳим жараёнлардан бири бўлиб ҳисобланади.

Бу соҳада қонунчилиги ва амалиёти бўйича қизиқиш уйғотадиган давлат – бу Америка Қўшма Штатлари ҳисобланади.

АҚШда **CaseText** ва **ROSS Intelligence** каби сунъий интеллект технологиялари ҳукукий таҳлиллар ва мурожаатлар билан ишлаш жараёнларида қўлланилади. Бу платформалар суд ишлари ва мурожаатларни автоматлаштиришда ёрдам беради⁴.

Бошқа бир давлат Эстонияда “e-Justice” платформаси орқали сунъий интеллект асосида мурожаатларни кўриб чиқиш тизими жорий этилган бўлиб, жараёнларни рақамлаштириш ва автоматлаштириш самарадорликни оширган⁵.

Бу борада илғор ривожланган давлатлар қаторига кирувчи Сингапурда **CrimsonLogic** технологияси прокуратура органларида мурожаатлар билан ишлашни автоматлаштиришда қўлланилади. Бу тизим таҳлил қилиш ва қарор қабул қилиш жараёнларини тезлаштиради⁶.

Ўзбекистон Республикаси прокуратура органларида сунъий интеллектни жорий этиш бўйича таклифлар

- 1. Қонунчилик базасини такомиллаштириш:** сунъий интеллектдан фойдаланиш учун ҳукукий асосларни яратиш, айниқса, ахборот хавфсизлиги ва шахсий маълумотларни ҳимоя қилиш билан боғлиқ нормаларни қонунчилик ҳужжатларида мустаҳкамлаш зарур ҳисобланади;
- 2. Технологик инфратузилмани яратиш:** замонавий дастурий таъминот ва ахборот тизимларини ишлаб чиқиш, сунъий интеллектни интеграция қилиш учун махсус платформалар яратиш таклиф этилади;
- 3. Махсус кадрлар тайёрлаш:** сунъий интеллект технологиялари билан ишлай оладиган мутахассисларни тайёрлаш, ҳуқуқшунослар ва IT мутахассислари ўртасидаги ҳамкорликни мустаҳкамлаш;

⁴ U.S. Department of Justice, 2021 Annual Report.

⁵ Estonian Ministry of Justice, Digital Governance Review, 2020

⁶ Singapore Academy of Law Journal, 2019

<https://scientific-jl.com/>

4. **Таҳлил ва мониторинг марказларини ташкил этиш:** сунъий интеллект фаолиятини кузатиб бориш ва таҳлил қилиш марказларини яратиш, алгоритмлар самарадорлигини доимий равишда баҳолаб боришни йўлга қўйиш;
5. **Халқаро ҳамкорликни кучайтириш:** сунъий интеллект бўйича халқаро тажрибаларни ўрганиш, хорижий мутахассислар билан ҳамкорликда илғор амалиётларни жорий этиш мақсадга мувофиқ;
6. **Этика ва ҳуқуқий стандартларни жорий этиш:** сунъий интеллект тизимларининг адолатли ва холис ишлашини таъминлаш учун этик меъёрлар ва назорат механизмларини жорий этиш;
7. **Пилот лойиҳаларни амалга ошириш:** сунъий интеллектни жорий этишдан олдин пилот лойиҳаларни синовдан ўтказиш, уларнинг самарадорлигини таҳлил қилиш ва камчиликларни бартараф этиш таклифлари илгари сурилади.

Хулоса

Сунъий интеллект технологиялари прокуратура органларида жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлаш жараёнида самарадорликни ошириш ва адолатлилиқни таъминлаш учун катта имкониятлар яратади. Ўзбекистонда ушбу технологияни жорий этиш учун қонунчилик базасини такомиллаштириш, кадрлар тайёрлаш ва халқаро тажрибалардан фойдаланиш муҳим аҳамиятга эга.

Фойдаланилган манбалар

1. John McCarthy What is Artificial Intelligence? // Computer Science Department Stanford University Stanford, CA 94305, jmc@cs.stanford.edu <http://www-formal.stanford.edu/jmc/>. 2007
2. Davenport, T. H., & Ronanki, R. Artificial Intelligence for the Real World. Harvard Business Review, 2018.
3. Sandvig, C. The Algorithmic Accountability. 2014.

4. U.S. Department of Justice, 2021 Annual Report.
5. Estonian Ministry of Justice, Digital Governance Review, 2020
6. Singapore Academy of Law Journal, 2019